

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Қоршаған ортаның бала дамуына әсері

ЖАРИЯЛАНДЫ
05.03.2025

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/176530/>

Сабирова Интизар Нурмахановна

Лауазымы: Тәрбиеші

Ақмола облысы

Қорғалжын ауданы, Қорғалжын ауылы

Балауса бөбекжайы балақашасы

Кіріспе

Қоршаған орта – баланың дамуына тікелей әсер ететін маңызды факторлардың бірі. Бала дүниеге келгеннен бастап оның тұлғалық қалыптасуына, мінез-құлқына, танымдық қабілеттеріне қоршаған орта ықпал етеді. Бала өзін қоршаған адамдардан, табиғаттан, қоғамнан әсер алып, сол арқылы өмірлік құндылықтарды бойына сіңіреді. Отбасы, балабақша, мектеп, достар және әлеуметтік орта баланың дүниетанымын қалыптастыруда басты рөл атқарады. Қоршаған ортаның әсері екі жақты болуы мүмкін: егер бала мейірімді, сүйіспеншілікке толы, қолдау көрсететін ортада өссе, ол сенімді, жауапкершілікті, ізденімпаз тұлға болып қалыптасады, ал керісінше, қолайсыз ортада өскен балада түрлі психологиялық қиындықтар мен мінез-құлықтағы ауытқулар пайда болуы мүмкін. Сондықтан баланың жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасау – ата-ананың, мұғалімдердің және қоғамның ортақ міндеті.

1. Қоршаған ортаның бала дамуына тигізетін маңызы

Қоршаған орта – баланың физикалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан қалыптасуына ықпал ететін басты факторлардың бірі. Ол отбасы, мектеп, табиғат және қоғам арқылы жүзеге асады.

- **Отбасының рөлі:** Бала өміріндегі алғашқы және ең маңызды орта – оның отбасы. Ата-ананың мінез-құлқы, тәрбиесі, қарым-қатынасы балаға үлгі болып, оның жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Отбасындағы сүйіспеншілік, сенімділік, қолдау сияқты факторлар баланың эмоционалды тұрақтылығын нығайтып, оның өзіне деген сенімін арттырады. Сонымен қатар, ата-ананың дұрыс бағыт-бағдар беруі баланың әдепті, жауапкершілікті, еңбекқор болып өсуіне ықпал етеді. Ал керісінше, отбасындағы түсініспеушілік, дау-жанжалдар, немқұрайдылық пен қатал тәрбие баланың психологиялық жағдайына кері әсерін тигізіп, оның тұйық, сенімсіз немесе агрессивті болуына себеп болуы мүмкін. Сондықтан отбасында қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыру – баланың болашағына салынған маңызды іс.
- **Табиғаттың әсері:** Табиғи орта баланың денсаулығы мен психологиялық дамуына тікелей әсер етеді. Баланың табиғатпен етене жақын болуы оның дене қозғалысын жақсартып, иммунитетін күшейтеді, сергек әрі белсенді болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, табиғатпен байланыс жасау балада жауапкершілік сезімін, қоршаған ортаға деген сүйіспеншілікті дамытып, оның зейінін, қиялын және шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Табиғат аясында серуендеу, жан-жануарларды күту, өсімдіктерді бақылау – баланың танымдық дамуын арттырып, экологиялық сана-сезімінің қалыптасуына ықпал етеді. Осылайша, табиғи орта баланың жан-жақты дамуына оң әсер етіп, оның өмірге деген қызығушылығын арттырады.
- **Қоғамдық орта:** Қоғам баланың әлеуметтенуіне ықпал ететін маңызды факторлардың бірі. Қоғамдық ортадағы қарым-қатынас, достары және мектептегі ортасы баланың коммуникативті дағдыларын дамытуға көмектеседі. Бала қоғамда өзін еркін сезініп, қоршаған ортаға бейімделуді үйренеді, әртүрлі жағдайларға икемделіп, жаңа әлеуметтік рөлдерді қабылдайды. Қоғамдық ортадағы мәдениет, дәстүрлер мен құндылықтар

баланың дүниетанымына, көзқарасына және мінез-құлқына әсер етеді. Егер бала қолдау көрсететін, ынтымақтастыққа негізделген ортада өссе, ол өзіне сенімді, жауапкершілікті азамат болып қалыптасады, ал теріс ықпалдағы орта баланың әлеуметтенуіне кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан баланың дұрыс ортада дамуына жағдай жасау – оның болашағына салынған маңызды қадам.

2. Қоршаған ортаның бала психологиясына әсері

Баланың психологиялық дамуында қоршаған ортаның рөлі өте жоғары.

- **Эмоционалды тұрақтылық:** Қолайлы ортада өскен бала өзін қауіпсіз сезінеді, өзіне сенімді болады және қиындықтарға төтеп бере алады. Мұндай ортада өскен бала өз эмоцияларын дұрыс басқара біледі, стреске төзімді келеді және жан-жақты дамуға ұмтылады. Ал керісінше, отбасында немесе мектепте тұрақсыздық, дау-жанжал, қысым болса, балада қорқыныш, сенімсіздік, күйзеліс сезімдері пайда болуы мүмкін. Бұл оның мінез-құлқына, оқудағы жетістіктеріне және айналамен қарым-қатынасына кері әсерін тигізеді. Сондықтан ата-аналар мен педагогтар баланың эмоционалды тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін оны қолдап, түсіністікпен қарап, сенімді орта қалыптастыруы қажет.
- **Әлеуметтік дағдылардың қалыптасуы:** Қоршаған ортадағы адамдармен қарым-қатынас жасау арқылы бала өзіне қажетті әлеуметтік дағдыларды меңгереді. Достарымен, мұғалімдерімен және отбасы мүшелерімен қарым-қатынас жасау балаға өз пікірін білдіру, тілдесу, өзгені тыңдау, ымыраға келу және командада жұмыс істеу сияқты қабілеттерді дамытады. Сондай-ақ, бала қарым-қатынас барысында жауапкершілік, өзара құрмет, эмпатия сияқты қасиеттерді бойына сіңіреді. Егер бала жағымды әлеуметтік ортада өссе, ол өз ойын еркін жеткізіп, жаңа таныстықтар орнатуға бейім болады. Ал егер әлеуметтік

байланыстары шектелсе, тұйық, өзіне сенімсіз болуы мүмкін. Сондықтан балаға қарым-қатынас жасау мүмкіндігін кеңейту – оның болашақта табысты әрі жан-жақты тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

- **Тұлғалық ерекшеліктер:** Баланың мінез-құлқы мен тұлғалық ерекшеліктері де қоршаған ортаға байланысты қалыптасады. Қолдау көрсететін, мейірімді ортада өскен бала өзін еркін сезініп, өзіне сенімді, ашық, шығармашыл әрі жауапкершілікті тұлға ретінде дамиды. Мұндай ортада бала өз ойын еркін жеткізіп, бастамашылық танытуға, шешім қабылдауға және қиындықтарды еңсеруге бейімделеді. Ал керісінше, қысым көрсетілетін, тұрақсыз немесе немқұрайлы ортада өскен балада тұйықтық, сенімсіздік, қорқыныш сезімдері қалыптасып, өз ойын ашық айтуда немесе жаңа ортаға бейімделуде қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сондықтан бала дамуы үшін оны қолдайтын, түсінетін, ынталандыратын орта құру өте маңызды.

3. **Қоршаған ортаның баланың оқу мен шығармашылығына әсері**

Қоршаған орта баланың оқу процесі мен шығармашылық қабілеттеріне тікелей әсер етеді. Баланың білім алудағы жетістігі мектептегі білім беру сапасына, мұғалімдердің кәсібилігіне және отбасының қолдауына байланысты. Қолайлы оқу ортасы мен ата-ананың мотивациясы баланың білімге деген қызығушылығын арттырып, оның оқу үлгерімін жақсартады. Сонымен қатар, шығармашылық қабілеттердің дамуы да қоршаған ортаға тәуелді. Өнер, музыка, қолөнер сияқты шығармашылық бағыттарға қызығушылық таныту үшін балаға ынталандырушы және еркін ойлауға мүмкіндік беретін орта қажет. Қиялды дамыту үшін балаға шығармашылықпен айналысуына жағдай жасап, оның бастамаларын қолдау маңызды.

4. **Қоршаған ортаның бала денсаулығына әсері**

Қоршаған орта баланың денсаулығына тікелей әсер етеді, әсіресе оның

физикалық дамуы мен қоршаған ортаның экологиялық жағдайы маңызды рөл атқарады. Бала денсаулығы үшін күнделікті өмір сүретін ортасының қолайлы болуы – таза ауада ойнау, дұрыс тамақтану, спортпен айналысу сияқты әдеттерді қалыптастырудың басты шарты. Физикалық белсенділік пен салауатты өмір салтын ұстану баланың иммунитетін нығайтып, аурулардың алдын алуға көмектеседі. Сонымен қатар, экологиялық факторлар да үлкен маңызға ие. Ауаның тазалығы, сапалы тамақтану, зиянды химиялық заттардан алшақ болу – денсаулықты сақтау үшін қажетті жағдайлар. Ал экологиялық ластанған аймақтарда өскен балаларда тыныс алу жолдары аурулары, аллергия және басқа да денсаулыққа байланысты мәселелер туындау қаупі жоғары болады. Сондықтан бала үшін қолайлы экологиялық орта қалыптастыру – оның денсаулығы мен дұрыс дамуының негізгі кепілі.

5. Қолайлы қоршаған орта қалыптастырудың жолдары

- Баланы махаббатпен және қолдаумен қоршау, оның өзін еркін сезінуіне мүмкіндік беру.
- Табиғатпен байланысын арттыру, таза ауада көп уақыт өткізу.
- Балаға қауіпсіз және жайлы үй жағдайын жасау.
- Оқуға және шығармашылыққа ынталандырушы орта қалыптастыру.
- Дұрыс тамақтану мен физикалық белсенділікке мән беру.

Қорытынды

Қоршаған орта баланың жан-жақты дамуына үлкен әсер етеді. Отбасы, табиғат, мектеп және қоғам – оның тұлғалық қалыптасуына ықпал ететін негізгі факторлар. Баланың мінез-құлқы, әлеуметтік дағдылары, эмоционалды тұрақтылығы мен шығармашылық қабілеттері көбінесе осы ортаға байланысты қалыптасады. Сондықтан баланың дұрыс дамуы үшін оған қолайлы, қолдаушы әрі қауіпсіз орта жасау маңызды. Жағымды ортада өскен бала өзіне сенімді, дені сау, білімді және шығармашылық ойлау қабілеті жоғары тұлға болып жетіледі. Қоршаған ортаны жақсарту – болашақ ұрпақтың бақытты әрі табысты өмір сүруінің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жапанова Р. Н., Аширбекова Қ. С. МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ТӘСІЛДЕРІ – 2018. – №. 3. – С. 90-93.
2. Ғалиева А. Н., Ахметова Г. Б. Мектеп жасына дейінгі балаларға экологиялық тәрбие беру жұмысын ұйымдастыру.
3. Сұлтанбекова Ж. Х. Мектеп жасына дейінгі балаларға жан-жақты тәрбие берудің негіздері. – 2008.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.